

CERCANT ELS LÍMITS DEL TERRITORI DE *LAURO*

Marc Guàrdia
Museu de Granollers

Alejandro G. Sinner
Universitat de Victoria

Cèsar Carreras
Universitat Autònoma de Barcelona

1. INTRODUCCIÓ

Les vinyes laietanes a Hispània són conegudes per la seva quantitat, però les de *Tarraco* i *Lauro* ho són per la seva finor, així com les baleàriques són comparades als millors vins italics.

Plini el Vell, *Naturalis Historia*, XIV, 71

El tema de la denominació d'origen (DO) dels vins de *Lauro* no és pas cap novetat. I la millor prova la tenim justament en la cita de Plini (*Naturalis Historia*, XIV, 71), de finals del segle I dC, en la qual contraposa la quantitat (i segurament poca qualitat) dels vins laietans amb la dels de la zona de *Lauro*, que excel·lien justament per la seva elegància. Aquesta contraposició, en què explicita el vi de la zona de *Lauro* i el segrega per lloar-ne les característiques, és justament el millor argument per poder traçar aquesta denominació d'origen (Miró, 1985, p. 109).

L'interès en el tema no ha decaïgut i cal esmentar que hi ha un projecte de recerca en curs que pretén conèixer el raïm a partir del qual es produïa aquest *vinum laeetanum*, a través de la seva correspondència taxonòmica i la seva identificació molecular, i traçar-ne una possible correspondència amb alguna varietat actual (Martín Oliveras, 2015, p. 75).

Però, per força, una denominació d'origen va lligada a un territori, a una demarcació més o menys concreta. La historiografia de la recerca

del territori de *Lauro* va tenir una empenta amb l'estudi de Josep Estrada, en relació amb la troballa del tresor de Cànoves (Estrada i Villaron-ga, 1967). La seva proposta de delimitació («Ensayo de demarcación geográfica del territorio de *Lauro*», dins de la publicació sobre el tresor) comprenia tres àrees geogràfiques principals que, *grosso modo*, comprenien l'actual Vallès Oriental. Aquestes zones eren les valls paral·leles del riu Congost i el Tenes amb la riera de Cànoves, la vall alta i mitjana de la Tordera i la vall inferior del Mogent. Estrada excloïa d'aquesta demarcació la vall del Besòs, així com la zona de la riera de Caldes. Aquesta proposta de delimitació no tenia només un caràcter geogràfic, sinó que anava acompanyada d'un *corpus* de jaciments molt rellevant. Cal precisar que sobre la majoria d'aquests emplaçaments només es tenia un coneixement superficial, que no permetia avaluar les característiques dels assentaments. No obstant això, el recull és prou il·lustratiu i ens mostra una àrea densament ocupada, amb les reserves exposades, i ens ofereix 54 punts d'ocupació ibèrica, 45 indrets d'ocupació romana republicana i 129 llocs amb restes d'època romana imperial, tots ells dins la demarcació proposada.

D'altres estudis que han incidit en aquest tema territorial han anat incorporant altres dades de caràcter arqueològic i ceramològic, especialment aquelles referides a les inscripcions pintades o a les estampilles, totes elles sobre recipients amfò-

rics (Miró, 1985; Pascual, 1998; Aguilar, 2005). Aquesta línia de treball ha permès confirmar que la correlació del territori de *Lauro* amb la comarca actual del Vallès Oriental segueix essent del tot positiva, tot i que en matisa els límits orientals, ja que fa notar la importància del pes dels tallers amfòrics d'època romana de la zona de Caldes, representants de la producció amb pastes del que s'ha denominat «zona *Lauro*» (Berni *et al.* 1998).

En els darrers anys, també s'han fet noves aportacions en el camp de l'arqueologia del paisatge (García *et al.*, 2015) que, partint dels treballs de prospecció extensiva i intensiva a la zona de Samalús, posen de manifest la concentració de troballes i evidencien novament l'alt grau d'ocupació d'aquest territori en època ibèrica i romana, malgrat que no es coneixen amb precisió l'entitat i la funció dels jaciments.

Així doncs, es va tancant una àrea d'influència que es correspon en bona mesura amb el Vallès Oriental. Però si delimitar aquesta àrea és una feina complexa, més ho ha estat buscar-ne el centre, això és, la ciutat de *Lauro*. Tot i que no tots els investigadors han pressuposat que calia comptar amb l'existència d'una ciutat de *Lauro* vertebrant un territori lauronense (Pascual, 1998, p. 149), nous treballs al poblat ibèric del Puig del Castell de Samalús han aportat dades prou concloents al respecte. En les darreres publicacions hem exposat quins són els arguments per proposar la identificació del jaciment del Puig del Castell de Samalús amb aquesta ciutat perduda, cercada igualment amb insistència (Guàrdia, 2013, 2014 i 2016).

En el present treball pretenem aprofundir en algunes d'aquestes raons exposades, que són en definitiva el gros dels arguments més sòlids per certificar la correspondència entre el jaciment ibèric i el centre del territori de *Lauro*: la importància del jaciment, l'anàlisi numismàtica de les emissions de *Lauro* i l'associació entre *tituli picti* i segells sobre àmfores de producció laietana. La suma de tots aquests elements és la que ha de donar-nos una idea fonamentada del territori de la DO *Lauro*.

2. LAURO I EL PUIG DEL CASTELL DE SAMALÚS

La recerca de la ciutat de *Lauro* ha obsedit alguns investigadors al llarg dels anys, tot i que el parany de la toponímia havia aconseguit desviar

l'atenció i cercar en indrets on difícilment podia aparèixer un *oppidum* de certa rellevància. Hi ha una correlació més que evident entre el topònim de Llerona i la ciutat de *Lauro*: del *Lauro* ibèric passariem al *Lauro/lauronense* en llatí, al *lauro-na/lorona* en llatí i català de la documentació medieval, fins a arribar al *Llerona* actual. En aquest sentit, és molt significatiu que la distància que separa el jaciment del Puig del Castell de Samalús i el pretès centre del territori lauronense, Llerona, sigui de tan sols cinc quilòmetres. Llerona és l'hereva del topònim, però no vol dir que el centre d'aquesta parròquia sigui on s'ha de buscar la ciutat de *Lauro* ibèrica, ja que Llerona es troba a la plana, ubicació que no era la idònia per a la construcció d'un *oppidum* ibèric, com sí que ho era el turó on es troba el nostre jaciment. Aquesta lògica manca de restes ibèriques ressenyables en l'actual Llerona ja havia estat posada en relleu en el treball d'Estrada i Villaronga, en el qual palesaven una aparent contradicció entre la toponímia i l'arqueologia (Estrada i Villaronga, 1967, p. 149 i 172-173). En l'estudi sobre les encunyacions ibèriques de *Lauro* es torna a explicitar la falta d'un jaciment de grans dimensions a la comarca amb el qual es pugui identificar el lloc de la seca, i s'insisteix en el pretès caràcter urbà de rellevància que aquest centre emissor hauria de tenir (Llorens i Ripollès, 1998, p. 44). No oblidem que aquests topònims, que en la majoria dels casos sabem que corresponen a nuclis rellevants de l'estructuració politico-territorial ibèrica, i les seves emissions reflecteixen, d'alguna manera, l'organització anterior a la conquesta romana (Sanmartí, 1998, p. 13).

Aquestes mancances poden haver quedat resoltes amb el que han documentat les excavacions al Puig del Castell de Samalús, iniciades l'any 2011. Després d'un lustre de recerca arqueològica a l'indret, s'ha tret a la llum un gran poblat ibèric, d'unes quatre hectàrees d'extensió (figura 32). El que caracteritza el jaciment és la seva imponent fortificació, formada per una muralla d'un quilòmetre de perímetre, en la qual destaca un conjunt singular de torres defensives, així com un mínim de dos accessos principals, un dels quals desenvolupava un corredor vigilat per un cos de guàrdia (Guàrdia, 2015). El seu abast cronològic comprèn des de mitjan segle v aC fins a mitjan segle I aC.

Si ens atenem a les propostes sobre estructuració territorial i formes d'ocupació (Asensio *et al.*, 1998; Asensio *et al.*, 2001), les característiques del

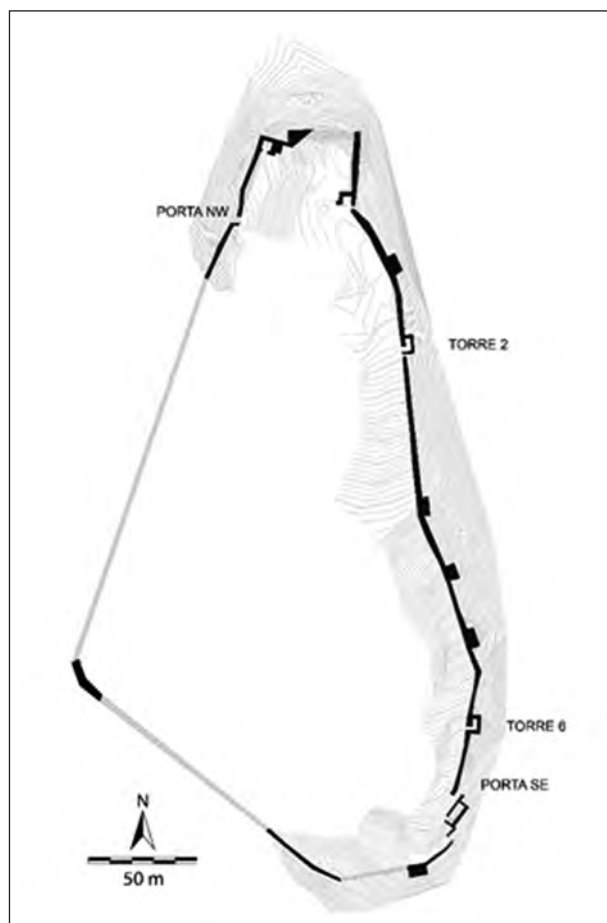

FIGURA 32. Planta del jaciment del Puig del Castell de Samalús. Font: Elaboració pròpia.

jaciment del Puig del Castell, com ara la dimensió, la ubicació i l'existència d'una fortificació complexa amb presència de torres i sistemes elaborats de protecció de les portes, el poden assimilar a un centre urbà amb funcions de vertebració del territori, cosa que el converteix en un nucli de segon ordre.

Obviament, encara estem a les beceroles de la recerca, i no coneixem les característiques urbanes de l'assentament, ni les activitats econòmiques que s'hi desenvolupaven, però les restes exhumades fins avui pressuposen aquest paper de rellevància jeràrquica en el marc de la tipologia dels assentaments laietans.

L'objecte d'aquest treball no és descriure les restes de l'assentament, descripció que ja ha estat publicada amb anterioritat,¹ però sí que volem

1. A més dels articles ressenyats en la bibliografia, les darreres novetats es van presentar dins el cicle de conferències de la *Tribuna d'Arqueologia* 2016-2017: «El poblat ibèric del Puig del Castell de Samalús (Cànoves i Samalús, Va-

emfasitzar-ne la fase republicana, rellevant pel que fa al tema que ens ocupa. En efecte, si volem comprendre la producció vinícola al territori de *Lauro*, ja en època imperial, cal analitzar què succeïa en aquesta àrea, i al seu epicentre, en la precedent època republicana.

La muralla principal, que en molts punts supera els dos metres de gruix, es construí a inicis de l'ibèric ple, tot i que els nivells d'una de les portes principals de l'assentament, la porta sud-est, apunten una ocupació que es pot remuntar a mitjan segle v aC. Per tant, el perímetre de la fortificació ja estava tancat quan va començar el segle iv aC, i el més important és que també eren fundacionals d'aquesta muralla set de les torres de la fortificació. Aquestes torres, de les quals n'hem pogut excavar dues, presenten una cambra interna o cos de guàrdia i la seva construcció és solidària de la muralla; en tots els casos es descarta que fossin construccions annexades a una muralla preexistent (figura 33). Aquest extrem confereix al poblat del segle iv aC unes característiques que, com hem exposat anteriorment, ja li atorguen un paper de centre urbà de segon ordre. Fins aquí no és problemàtic assenyalar la identificació d'aquest gran nucli amb la ciutat ibèrica de *Lauro*. Una altra qüestió és quin paper tindrà en la fase republicana, i si és compatible amb la seca de *Lauro*, que s'estima que va batre tota la seva moneda en el període 150-90 aC, qüestió que abordarem posteriorment.

Pel que fa a la fase republicana, sabem que el poblat va viure a inicis del segle ii aC una important reconstrucció, que afectà de manera específica la muralla. No sabem encara quin resultat van tenir els esdeveniments de la Segona Guerra Púnica i la repressió posterior ni com això va afectar la fortificació, però sabem que a inicis del segle ii aC es va construir una muralla sobre la de l'ibèric ple. D'altra banda, les torres de l'ibèric ple es van reocupar en aquesta fase. La nova muralla, més estreta, va prendre un traçat sensiblement diferent de la primera (figura 34), tot i que va tendir a convergir en les torres que es van reaprofitar. Aquesta observació l'hem pogut comprovar a partir de l'excavació de la torre 2 i la torre 6, distants entre si més de 300 metres. En la mateixa direcció apunta l'ocupació de la superfície del

llès Oriental). Balanç dels primers cinc anys de recerca (2011-2016)», amb l'objectiu de publicar-los.

FIGURA 33. La torre 6 en curs d'excavació, a cota d'un paviment d'època republicana.
Fotografia: Elaboració pròpia.

FIGURA 34. Muralla republicana sobreposada a la muralla de l'ibèric ple (cantó de llevant).
Fotografia: Elaboració pròpia.

turó en aquesta fase. A tots els punts sondejats hem pogut evidenciar que aquesta ocupació es dona a tota la superfície, des dels nivells de la muralla nord fins a la porta sud-est.

Una altra qüestió és caracteritzar aquesta ocupació. En primer lloc cal valorar el significat de la construcció d'una nova muralla, i encara més el fet de reocupar les torres en una fase en què la població indígena ja estava sotmesa. Aquesta iniciativa ens ha d'orientar en la direcció de quina podria ser la composició de la població que trobem ara al Puig del Castell.

El context material és indiscutiblement indígena, tot i que hi ha certes importacions que denoten un caire diferent. Ens referim, entre d'altres, a la presència d'àmfores brindisanes, l'índex de les quals s'ha relacionat amb l'existència de grups itàlics (Pera *et al.*, 2013, p. 541-542; Carreras *et al.*, 2016b). Segons aquest model, la presència a la costa catalana de les àmfores oleàries brindisanes es pot justificar a partir del factor que explica la demanda d'oli, quan aquest encara no devia ser un producte de consum plenament adoptat entre les comunitats ibèriques: s'ha relacionat amb la presència de grups itàlics i era consumit especialment per l'elit romana. En el context del material del Puig del Castell cal fer notar, malgrat que la mostra encara pugui ser reduïda, que els exemples d'àmfores oleàries Apani 5 / Giancola 5 superen les omnipresents àmfores itàliques campanovesuvianes.

Un altre element que pot confirmar el caràcter romà o llatí de l'ocupació en aquest moment re-

publicà és la troballa d'una *tessera lusoria* (Guàrdia, 2017). Les *tesserae lusoriae* són peces de joc d'origen itàlic que es caracteritzen pel fet que són obrades en os, de forma rectangular, i presenten un apèndix circular decorat i perforat. Però si hi ha un element que les caracteritza és la presència, en les dues cares de la peça, de sengles inscripcions. En un dels costats trobem un qualificatiu que pot tenir un caràcter laudatori o injuriós, i a l'altra cara la peça presenta un numeral inscrit. Malgrat que no coneixem amb certesa les particularitats del joc, hi ha una correspondència clara entre els qualificatius positius i els numerals alts, i entre els qualificatius de caràcter negatiu i els numerals baixos. Però més enllà de les particularitats del funcionament del joc cal plantejar-se el fet que la participació i comprensió de l'escriptura l'havia de realitzar una població llatinitzada, que pogués llegir i entendre els més de cinquanta-cinc vocables que es documenten en els lots que formaven part del joc, segurament formats per una vintena de peces. I aquesta comprensió no era estrictament del significat dels mots, sinó que calia ser partícip de l'ambient cultural en el qual va ser concebut el joc. No es tracta pas d'un joc d'oci de caràcter universal, sinó que està concebut per al consum de població itàlica. No és el cas d'un joc similar al tres en ratlla, en què les regles són compartides i entenedores, sinó que és un producte concebut i destinat a una comunitat concreta. En aquest sentit és presumible que la peça en qüestió no fos objecte de comerç sinó part del material d'algun contingent itàlic.

En contextualitzar la peça, cal tenir present que la troballa d'aquests objectes és extraordinària, i a Catalunya se n'han documentat tan sols nou casos en només tres jaciments: set a Empúries, un a Tortosa i el nostre exemplar, cosa que singularitza el caràcter de l'ocupació del Puig del Castell.

Per dotar de contingut aquesta fase republicana hem de recordar la presència, al peu mateix del turó, de les restes d'una *villa*, Can Martí, que només dista 200 metres del Puig del Castell. Les restes documentades s'han relacionat amb la *pars urbana* d'una *villa*, de la qual s'han identificat l'*atrium*, el *tablinum* i els *cubiculae*, amb decoració parietal del primer estil pompeïà, així com mosaics amb emblema central i *opus signinum* decorats amb tesselles (Aquilué i Pardo, 1990). La datació proposada per a aquest jaciment va de finals del segle II a inicis del segle I aC. Si ja és difícil intentar explicar el sentit de la construcció d'aquest establiment (residència d'elits, ja siguin ibèriques o foranes), més difícil és explicar-ne el final, tal vegada lligat a la desaparició del poblat dalt del mateix turó, just en un moment en què comencen a eclosionar tot un seguit d'assentaments rurals orientats a la producció vitivinícola, tot i que aquesta expansió econòmica caldrà buscar-la a partir d'època d'August (Revilla, 1995a). La distància entre assentaments i el caràcter del possible contingent itàlic compartit, així com la contemporaneïtat d'ambdós assentaments, revelen una mateixa realitat, per la qual cosa cal concloure que tant el Puig del Castell com Can Martí són dues àrees diferenciades dins el mateix jaciment. Un fenomen que sembla documentar-se en altres zones del territori laietà, com el cas d'*Ilduro*, per la qual cosa s'ha proposat la possibilitat que els jaciments de Burriac i Ca l'Arnau, juntament amb Can Mateu, Can Rodon, Can Benet i Can Masriera, fossin, en època republicana, un sol nucli híbrid romà-indígena (Olesti, 2010, p. 29, nota 14). Aquesta idea ha estat matisada posteriorment, un cop se n'han estudiat la cultura material (Sinner, 2015) i, especialment, les inscripcions procedents d'ambdós jaciments (Sinner i Ferrer, 2016).

Per tots els arguments exposats, queda per tant apuntada, i ha de ser objecte de discussió i validació per a posteriors campanyes d'excavació, la presència d'un contingent itàlic, possiblement de caràcter militar, a l'indret. D'altra banda,

no hem de deslligar aquesta realitat del tema de la producció vinícola. Encara queda molta feina per fer al jaciment per detectar-hi estructures i dinàmiques econòmiques i productives, però no es pot desvincular del paper que aquesta població forana devia tenir en el fenomen dels nous models productius vinícoles, ja fos pel pes i l'acció del nou contingent de nouvinguts (Sanmartí, 1998, p. 17) o per la difusió d'aquestes noves pautes econòmiques foranes (Olesti, 1998, p. 246; Olesti, 2010, p. 75).

3. LA SECA DE LAURO

Els estudis que han tingut com a objectiu la localització de la seca de *Lauro* es remunten a finals del segle XIX i es caracteritzen per una historiografia inicialment dividida entre dues opcions: 1) la *Lauro* ubicada en terres catalanes, teoria que quadrava bé amb la dispersió de les monedes conegudes però que fallava a l'hora d'associar el taller amb un jaciment arqueològic d'entitat (Villaronga, 1960-1961; Tarradell, 1965, p. 10); 2) la *Lauro* valenciana, que es podia localitzar a la ciutat assetjada i destruïda per Sertori en el transcurs de la batalla de *Lauro* (76 aC), però que presentava la problemàtica, ja apuntada per Tarradell (1965, p. 10), que pràcticament no es coneixen monedes de la seca en terres valencianes (Martín Valls, 1966, p. 251).²

Aquesta dualitat sobre la possible ubicació de la seca s'acabaria decantant definitivament per l'opció catalana, més concretament en algun punt indeterminat del Vallès Oriental, a partir de la troballa del tresor de Cànoves (Estrada i Villaronga, 1967) i de la publicació l'any 1998 de la monografia dedicada a les encunyacions de *Lauro* publicada per Llorens i Ripollès (1998). El tresor ocult de Cànoves, compost per 41 monedes ibèriques de bronze, incloïa 21 monedes de la seca de *Lauro*. La clara preponderància (51,22 %) de moneda de *Lauro*, que no es repetiria en cap altre dels tresors coneguts,³ seria fonamental a l'hora de justificar que el tresor es degué formar als voltants del lloc on es va trobar (Estrada i Villaronga, 1967, p. 137 i 142; Llorens i Ripollès, 1998, p. 70). D'altra banda, els nombrosos i valuo-

2. Un estat de la qüestió més detallat a Guàrdia (2015 i 2016).

3. Un estat de la qüestió més detallat a Sinner (2013, p. 173-177).

sos arguments inclosos en el treball de Llorens i Ripollès (1998, p. 44) no van passar despercebuts a altres investigadors, que van acceptar la identificació de la *Lauro* monetària dins el terme municipal de Samalús (Martí, 2009, p. 68).

Tot i això, la falta d'un jaciment en el qual es pogués ubicar la seca s'ha utilitzat com a argument *ex silentio* per proposar altres opcions poc probables, com per exemple l'atribució de *Lauro* no a una ciutat sinó a un territori i una cruïlla de camins (Arrizabalaga *et al.*, 1984, p. 75) o la possibilitat que faci referència al gentilici que identifica els habitants de l'hipotètic territori de *Lauro* (Merino, 2013, p. 48). Ambdues opcions semblen ignorar el fet que la gran majoria de les seques ibèriques, la de *Lauro* inclosa, semblen ser seques cíviqes i que per tant s'han de relacionar amb assentaments o ciutats concretes. Especialment rellevants són els casos en què el topònim en llengua ibèrica gravat a les monedes es pot relacionar directament amb un topònim mencionat a les fonts antigues (Ferrer, 2012, p. 29). Una altra solució per superar la inexistència d'un assentament amb el qual es pugui identificar la seca ha estat moure la ubicació de *Lauro* cap a zones properes on sí que es coneixen jaciments importants coetanis a les encunyacions del taller. Una primera opció fou ubicar la seca al litoral de la costa catalana (Martí, 2004, p. 360) i, posteriorment, seguint les hipòtesis que relacionen la moneda ibèrica amb fundacions d'època tardorepublicana (Padrós, 2002, p. 107; Padrós, 2005, p. 526), al jaciment de Can Tàcò (Vallès Oriental) o als municipi de Caldes de Montbui o la Garriga (Padrós, 2002, p. 47-48).

No va ser fins a l'any 2010 que un dels signants va començar un projecte d'excavacions al terme municipal de Cànoves i Samalús, més concretament al jaciment conegut com a Puig del Castell. Gràcies a diverses intervencions arqueològiques s'acabaria documentant un assentament en el qual conflueixen tots els indicis: les troballes numismàtiques d'una banda i les restes arqueològiques d'un important *oppidum* ibèric de l'altra. Les excepcionals característiques del jaciment, especialment les seves dimensions i la potència de les fortificacions, van fer pensar als excavadors en la possibilitat que es pogués identificar amb la ciutat ibèrica de *Lauro* (Guàrdia, 2013 i 2014). Paral·lelament, un de nosaltres ja incidia en el fet que l'existència d'aquest ric patrimoni arqueològic que s'estava descobrint reforçava la hipòtesi d'ubicar la seca de *Lauro* en la

zona de Cànoves i Samalús (Sinner, 2013, p. 179). Com molt bé s'ha apuntat en un treball (Guàrdia, 2016, p. 868-869), si s'analitzen els altres tresors amb moneda de *Lauro*, Balsareny (Villaronga, 1960-1961) i el Camp de les Lloses (Tona) (Sinner, 2013, p. 174-175), resulta evident la disminució del numerari de la seca a mesura que ens allunyem del possible centre emissor (figura 35). En el cas de Tona, a 20 km de distància del Puig del Castell, els exemplars de *Lauro* representen el 36,6 % del total (15 monedes sobre 41), mentre que en el cas de Balsareny, ja a 42 km, el percentatge de peces de *Lauro* cau a un 9,8 % (41 monedes sobre 420). Si apliquem als tresors la mateixa lògica que apliquem als estudis de dispersió de moneda (Sinner, 2013, p. 178-179; Guàrdia, 2015, p. 7-13), sembla coherent que com més petita és la distància de l'ocultació al centre emissor, més alt és el nombre de monedes trobades. En resum, tots els indicis —tresors, troballes aïllades i l'existència d'un jaciment d'entitat coetani a la cronologia de les encunyacions— apunten que la seca de *Lauro* s'ha d'ubicar a Cànoves i Samalús, i molt possiblement al jaciment conegut com a Puig del Castell.

3.1. LA DISPERSIÓ I EL TERRITORI DE LA MONEDA DE *LAURO*

La seca de *Lauro* en general (Villaronga, 1960-1961; Llorens i Ripollès, 1998) i la dispersió de la seva moneda en particular han estat àmpliament estudiades, i alguns dels treballs dedicats a la difusió de la moneda de la seca són dels darrers anys (Estrada i Villaronga, 1967; Sinner, 2013, p. 178-179; Guàrdia, 2015, p. 70-76). Gràcies a aquesta constant successió de treballs que han anat recollint les noves troballes arqueològiques, ha sigut possible augmentar de manera considerable la mostra de monedes de *Lauro* fins a arribar a una xifra força significativa, establerta actualment en 117 monedes. Aquesta xifra permet, sense cap mena de dubte, fer una aproximació bastant acurada dels patrons de dispersió que seguia la moneda de *Lauro*, però també ens permet aproximar-nos al territori en què les emissions de *Lauro* van circular habitualment.

Si analitzem la dispersió de la moneda de *Lauro* (figures 36 i 37), són diverses les conclusions que es poden establir: en primer lloc, cal destacar l'existència d'un patró de circulació de tipus regio-

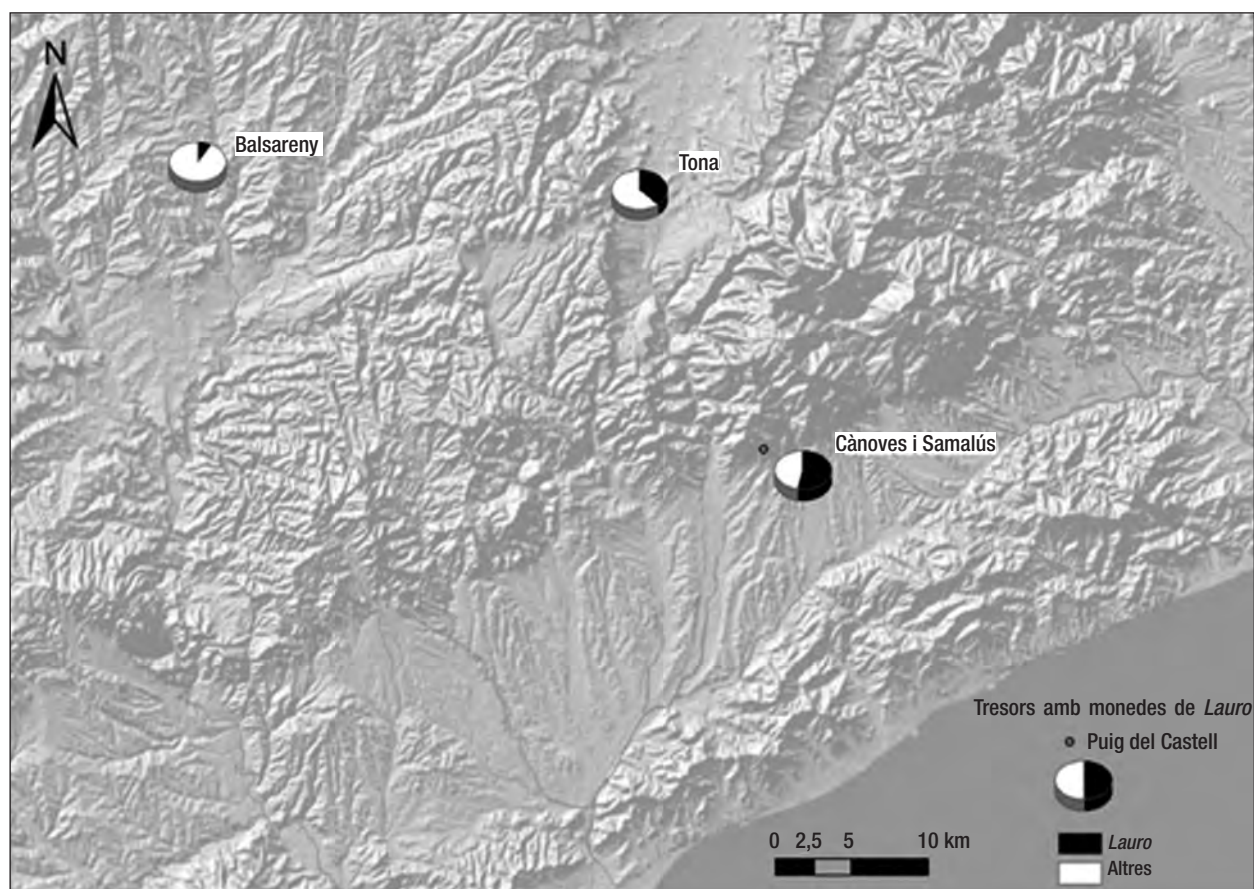
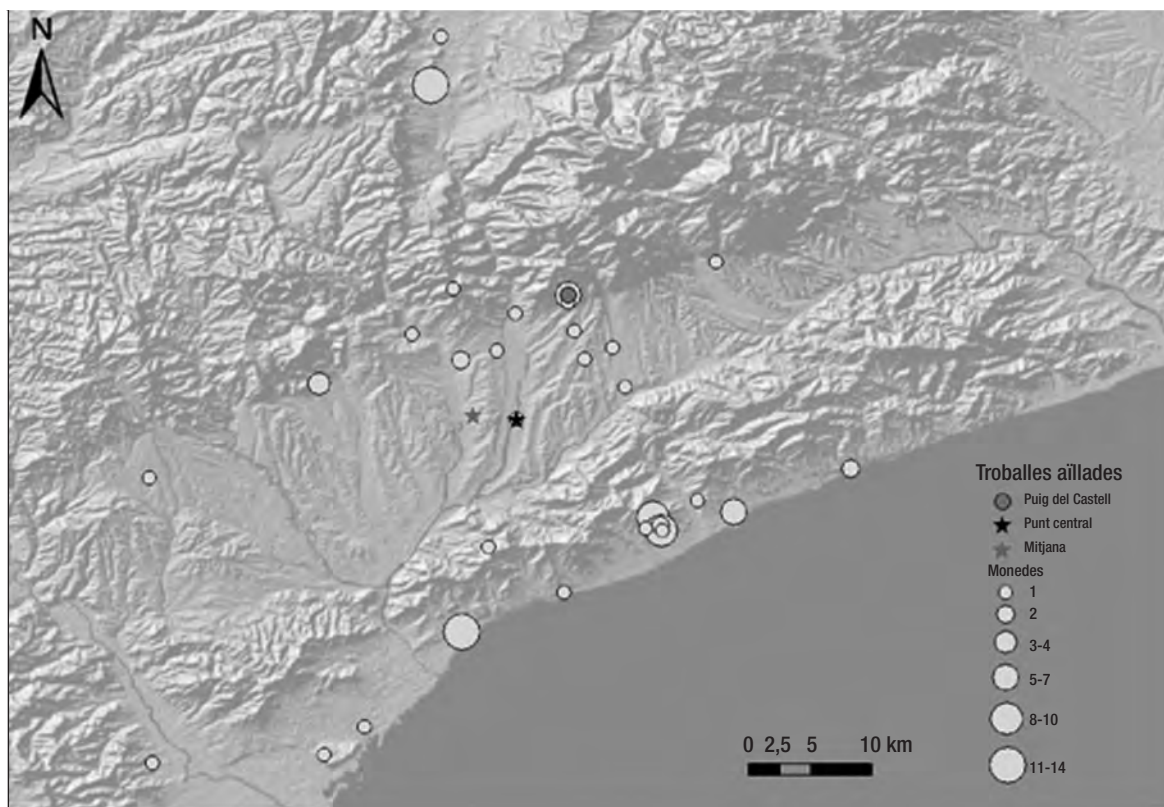
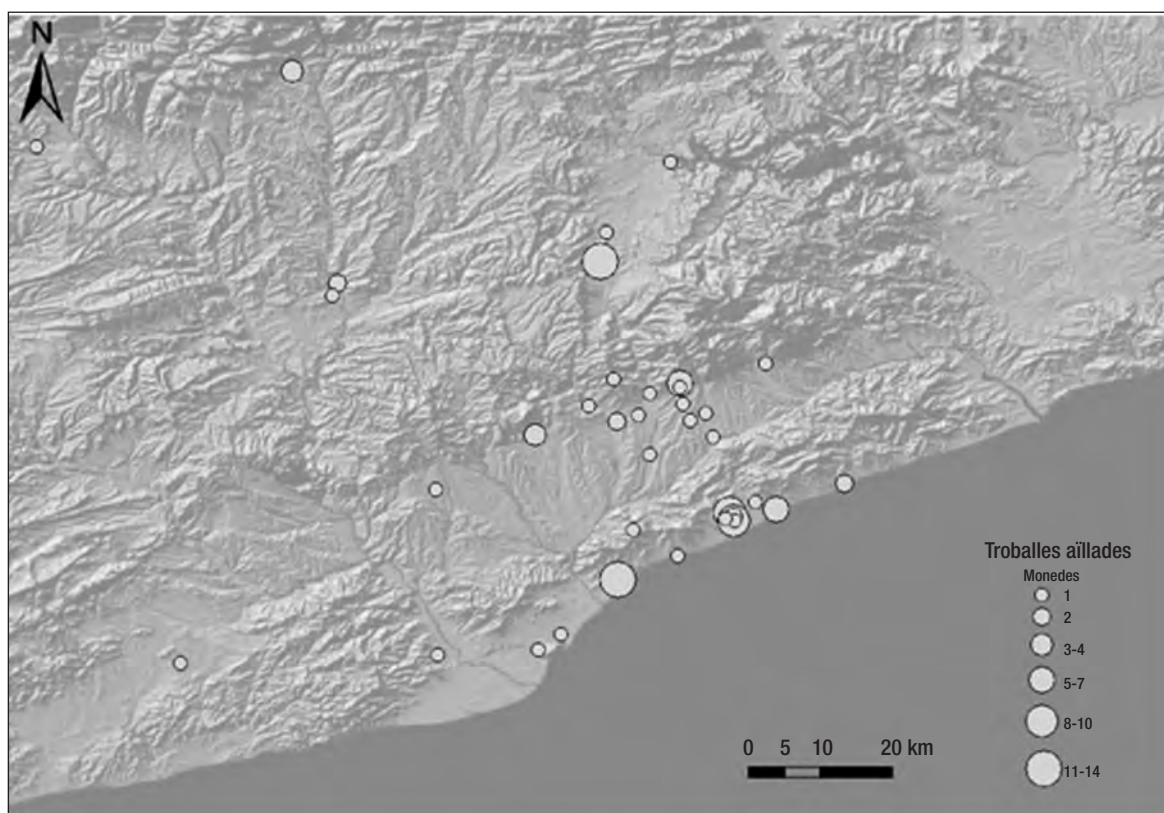

FIGURA 35. Ubicació i composició dels tresors amb monedes de *Lauro*. Font: Elaboració pròpia.

nal, amb la localització de 107 monedes (91,45 %) a l'actual Catalunya, dins d'un total de 117. Aquest patró no ha de sorprendre, ja que ha estat detectat en la majoria de les emissions de bronze d'època republicana (Ripollès, 2007, p. 94), així com en els estudis realitzats sobre la circulació de la moneda ibèrica laietana (Martí, 2009; Sinner i Martí, 2012; Sinner, 2013). Una altra dada evident és la concentració de troballes en les actuals comarques del Maresme, el Vallès Oriental i Osona, àrees geogràficament adscrites en època antiga a grups poblacionals diferents: els laietans i els ausetans. Del total de 117 monedes, 78 (66,7 %) s'han recuperat en territori laietà, dada que deixa clar que el radi d'acció de la moneda de *Lauro* es concentra majoritàriament dintre del territori laietà. Un altre fet que es pot apreciar ràpidament és la major concentració de moneda a la costa central de Catalunya (Martí, 2004, p. 360), concretament a la part sud de la comarca del Maresme. Aquest fenomen també s'ha estudiat amb anterioritat i s'explica fàcilment quan es pondera la quantitat

de monedes de *Lauro* trobades al litoral amb la quantitat total de monedes ibèriques recuperades en la mateixa zona (Sinner, 2013, p. 178). Un cop fet aquest exercici, el resultat final no resulta gens espectacular; en el total de les troballes la seca de *Lauro* és més mal representada que altres seques més llunyanes, com ara les de *Kese*, *Auśesken* o *Iltirkesken*. Si a més tenim present la importància política i econòmica —com a centres de redistribució— que els assentaments d'*Ilduro* (Cabrera de Mar) (Zamora, 2006-2007, i Sinner, 2015) i el poblat ibèric de la Torre dels Encantats (Arenys de Mar) (Bruguera *et al.*, 2004; Garcés *et al.*, 2013) tingueren durant l'últim quart del segle II i els inicis del segle I aC, la presència de monedes de *Lauro* queda ben justificada. Malgrat això, no sembla que sigui a la costa on la seca tingué el seu focus de dispersió principal. Molt similar és el cas de la concentració de troballes a Osona (Tona), on la gran majoria de les peces (tretze, concretament) provenen del jaciment del Camp de les Lloses. Un cop més, si filtrem i interpretem aquesta infor-

FIGURES 36 I 37. Dispersió de les monedes de la seca de *Lauro* a les comarques del Maresme, Osona i el Vallès Oriental i Occidental. Font: Elaboració pròpia.

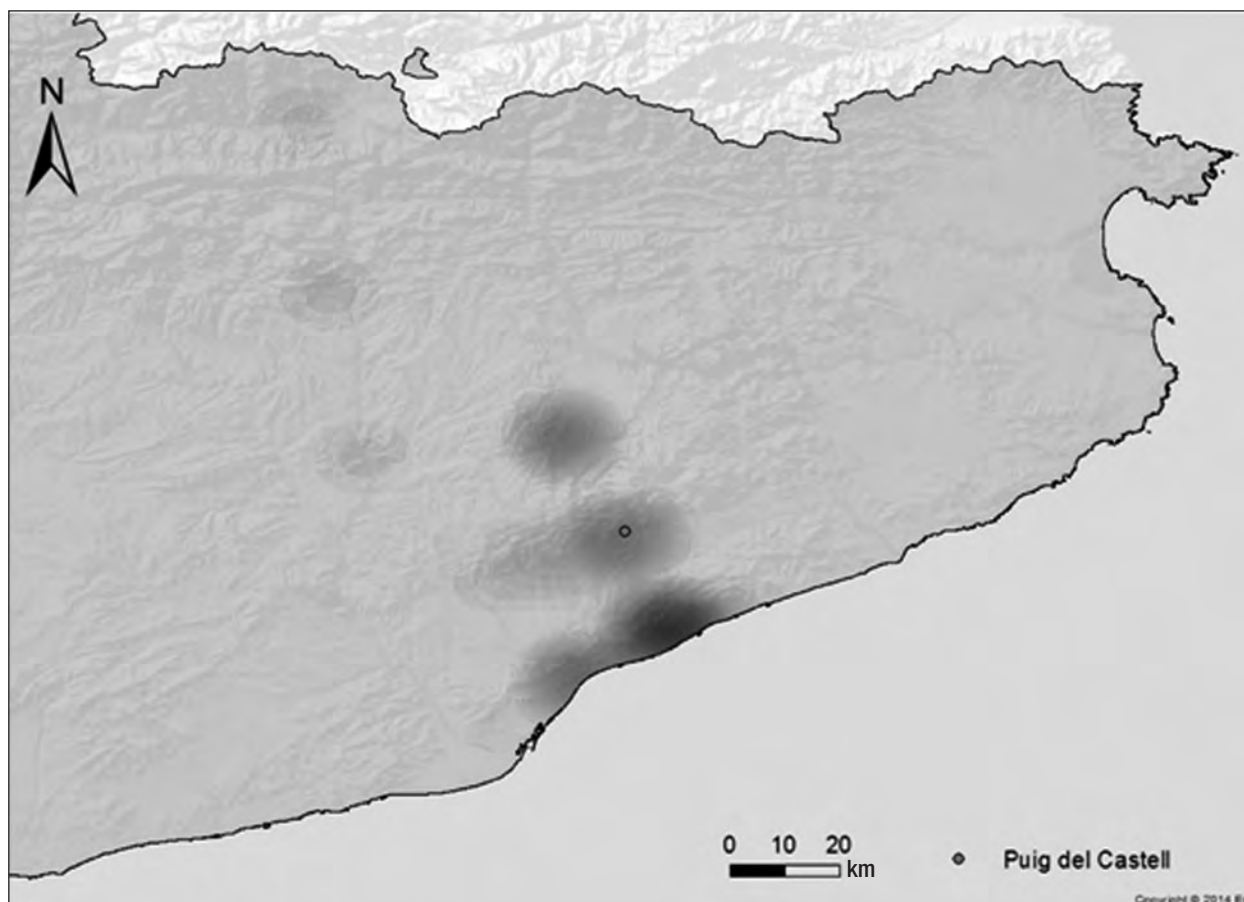
mació partint del total de monedes recuperades, resulta evident que la seca de *Lauro* no és la més ben representada; té xifres inferiors als tallers d'*Auśesken* i *Iltirkesken*, i les seques ausetanes són les més ben representades. Finalment, la tercera àrea on s'acumula una concentració important de troballes correspon al territori de l'actual Vallès Oriental, especialment entorn a la riera de Caldes i el riu Congost. Crida l'atenció la localització geogràfica d'aquesta àrea, a mig camí entre la sortida a la costa (coll de Parpers), molt possiblement a través de l'assentament d'*Ilduro*, i l'accés cap a la plana de Vic (Tona) i l'assentament del Camp de les Lloses que proporciona l'eix del riu Congost. Aquesta ubicació podria explicar perfectament l'arribada del numerari de *Lauro* a les dues zones esmentades.

D'altra banda, si tenim presents els resultats de l'anàlisi KDE (*kernel density estimation*) (Guàrdia, 2016, p. 11-12), en la qual les dades es transformen a una funció de densitat que permet mesurar les relacions de proximitat i delimitar àrees d'influència concretes, ens podem aproximar molt millor al territori en el qual la moneda de *Lauro* va circular no només amb més freqüència sinó també de manera més homogènia.⁴ En el cas que ens ocupa (Guàrdia, 2016, p. 873), es va establir un rang d'inclusió de 20 km sobre cada una de les coordenades de les troballes, fet que va ajudar a determinar tres àrees de dispersió especialment rellevants (figura 38) i que coincideixen exactament amb les tres àrees ja analitzades quan hem interpretat els mapes de dispersió. Aquestes àrees són: la zona costera, especialment Cabrera de Mar (*Ilduro*) i Badalona (*Baetulo*) —actualment amb catorze monedes de *Lauro* que, no obstant, representen menys del 3 % de les monedes recuperades al jaciment (Padrós, 2002, p. 117-121)—; la zona de Tona, concretament l'assentament del Camp de les Lloses, i finalment la zona del Vallès Oriental, molt més interessant des d'un punt de vista interpretatiu, ja que les troballes semblen ser molt més homogènies i no es concentren únicament en jaciments puntuals —amb l'excepció del Puig del Castell, com hem vist, possiblement l'assentament on s'ubicà la seca—, tal com passava a les comarques del Maresme i Osona. Aquesta tercera

àrea es caracteritza per un patró marcat per troballes quantitativament poc rellevants —en nombre de monedes—, però molt homogènies i ben repartides pel territori, el tipus de patró que s'esperaria trobar en un territori on circula poca moneda i majoritàriament local.

Sembla factible concloure que l'aparició de la moneda de *Lauro* a les zones costeres i a la plana de Vic s'ha d'entendre com el resultat d'un flux comercial que permet la circulació de persones entre centres econòmics i poblacionals importants. Aquest dinamisme és possible gràcies a l'existència de vies de comunicació com ara l'eix del riu Congost (Guàrdia, 2015) i la via del procònsol *Mani Sergi* (Sinner, 2013, p. 183; Flórez i Rodà, 2014). No obstant això, el fet que les troballes es concentrin quasi exclusivament en jaciments específics, si bé posa de manifest l'atracció que aquests nuclis tenen en la captació de moneda, no permet establir un territori en el qual la moneda de *Lauro* sembli ser la moneda local o dominant. Per contra, en el cas del Puig del Castell i els territoris del Vallès Oriental, sembla que tant els mapes de dispersió com l'anàlisi KDE permeten delimitar —d'una manera molt aproximada— un territori que es podria denominar com el de la *Lauro* monetària. És a dir, una àrea geogràfica concreta on la seca de *Lauro* seria la més ben representada en les transaccions, possiblement perquè els assentaments dispersos i de menys entitat existents en aquest territori divien dependre —almenys econòmicament parlant— de l'*oppidum* del Puig del Castell. Aquest nucli poblacional proper i de gran envergadura possiblement va encunyar el numerari necessari per fer front a les transaccions diàries que devien tenir lloc dintre de les seves muralles però també dintre de la seva àrea d'influència directa. Aquesta idea es pot reforçar amb dos elements addicionals. En primer lloc, les dades obtingudes en l'estudi dedicat a la dispersió de la moneda laietana (Sinner, 2013). En aquest treball es podia veure un domini clar de les troballes aïllades de *Lauro* a la zona del Vallès Oriental, dada que ha quedat demostrada en treballs posteriors (Guàrdia, 2015, p. 70-76) mentre que al Vallès Occidental i a la zona litoral la seca d'*Ilduro* era la dominant (Sinner, 2013, p. 180-181). En segon lloc, l'estudi de la producció de la seca de *Lauro* (Llorens i Ripollès, 1998, p. 97-106) mostra com el taller tingué una producció relativament baixa en comparació amb la

4. Sobre els avantatges i limitacions de l'anàlisi KDE en aquesta anàlisi específica, vegeu Guàrdia (2015). Sobre les aplicacions d'aquests tipus d'anàlisis en contextos arqueològics, vegeu Baxter *et al.* (1997).

FIGURA 38. Anàlisi KDE de la dispersió de les monedes de *Lauro*. Font: Elaboració pròpia.

producció d'altres seques ibèriques. Aquesta producció només es pot explicar si la zona que ha de proveir de numerari és relativament reduïda. Tindria sentit que la seca d'*Ilduro* estigués destinada a proveir de numerari un territori més ampli (el litoral i el Vallès Occidental), especialment si tenim present que la seva producció ha estat estimada en xifres molt més elevades que les donades per a *Lauro* (Sinner, 2014, p. 297).

4. TERRITORI DE LAURO

Així doncs, recuperem la citació de Plini el Vell (*Naturalis Historia*, XIV, 71) que identifica un vi amb un territori —el que actualment es definiria com a *denominació d'origen*— i una determinada qualitat (Tchernia, 1986). Aquesta citació ve confirmada per una sèrie d'inscripcions pintades en àmfores (*tituli picti*) que esmenten el topònim de *Lauro* (figura 39) i demostren la voluntat de fer servir aquesta denominació d'origen per

fer que es valorés la qualitat dels vins continguts en els seus envasos.

A hores d'ara, el nombre de *tituli picti* coneguts amb la llegenda de *Lauro* no arriba a més de catorze exemplars (Guàrdia, 2016), tots ells en àmfores identificades com a Dressel 2-4, amb una cronologia inicial del 15 aC aproximadament. De totes maneres, aquesta tipologia Dressel 2-4 conviu amb la forma anterior Pascual 1, fins que a partir d'època de Tiberi i fins a finals del segle I o principis del segle II dC es converteix en el principal envàs de les àmfores de la *Hispania Citerior*, i per descomptat de la zona de *Lauro*.

A la figura 40 se sintetitzen tots els *tituli picti* de *Lauro* coneguts fins a l'actualitat.

L'estructura de les inscripcions segueix sempre un model similar, amb una primera línia en què es designa el tipus de vi, com ACETVM-Ostia, o la varietat de raïm, com AMI(*neum*) (trobat a Saragossa) (Carreras *et al.*, 2016a). A la segona línia acostuma a aparèixer el topònim de *Lauro*, acompanyat a cops per l'adjectiu VET(*us*)

FIGURA 39. *Titulus pictus* on es llegeix LAVR() VET(us), trobat a Port-la-Nautique (Narbona) (Liou, 1987).

—o sigui, vi vell— i un numeral (generalment III o IIII) que indicaria l'anyada del vi. La línia següent acostuma a presentar un nom abreujat que suposem que és el del comerciant del vi.

Possiblement, la dada més interessant per tal de situar el territori de *Lauro* ens la proporciona l'associació dels *tituli* amb determinats segells en la mateixa àmfora i les pastes ceràmiques, quan ha estat possible registrar-les. Tal com es pot veure a la figura 40, només hi ha tres segells associats als *tituli* de *Lauro*: PHAE, PTE i DLI.

a) PHAE

Es tracta d'una marca de la qual encara es desconeix el lloc de producció. La troballa d'un exemplar a les Termes de Sant Boi (del subtipus PAE) semblava indicar l'adscripció de la marca a aquesta *figlina*, però la pasta ceràmica no coincideix amb la resta de la producció local (Berni i Carreras, 2013, p. 275). La seva pasta és molt vermella, amb una capa externa fosca que conté desgredant de quars de grans dimensions. En l'aspecte macroscòpic s'assembla a les pastes ceràmiques de les terrisseries de Caldes de Montbui (Mas Manolo, carrer d'Espartero). D'altres exemples d'aquesta marca es troben en llocs de consum a Itàlia, com Ferrara.

b) PTE

En el cas de la marca PTE (vegeu el catàleg de marques), tenim constància de la seva producció en les terrisseries de Caldes de Montbui (Mas Manolo, carrer de Balmes) i potser en algun altre centre proper. S'han documentat un total de 25 exemplars d'aquesta marca en les terrisseries de Caldes de Montbui, i tots presenten una pasta ceràmica característica d'un vermell intens, grollera, amb un tall irregular i presència de fragments de quars de grans dimensions (figura 41).

c) DLI

En el cas de la marca DLI, la pasta ceràmica de l'exemplar trobat al carrer de la Reconquista (Sarragossa) amb el *titulus* LAVRO (figura 42) semblava identificar una argila més clara però també amb un desgredant de quars de grans dimensions (Carreras *et al.*, 2016a). L'estudi del forn terrisser de Malgrat de Mar, amb nombrosa presència d'aquesta marca, fa suposar que el lloc de producció es devia localitzar en aquest punt de la costa de l'Alt Maresme (Jàrraga i Berni, 2014), que no sabem si es podria incloure també com a possible territori de *Lauro*.

Si la marca PTE procedeix de dues de les terrisseries de Caldes de Montbui que produeixen

REF.	HALLAZGO	TIPOL.	PRODUCCIÓN	TITULI PICTI	SELLO	TP ILUSTRACIÓN
CIL XV 4577	Castro Pretorio - Roma	Dr. 2-4		LAVR VET		
CIL XV 4578	Castro Pretorio - Roma	Dr. 2-4	Tarraconensis	LAVR / IIII / L.I() F() aut S() PTIL? / (C) XX.MVM	PHAE	
CIL XV 4579	Castro Pretorio - Roma	Dr. 2-4		VET. IIII / LAVR / L.A() Y() +D		
CIL IV 5558	Pompeya	Dr. 2-4		LAVR / IIII / M. P() F()		
Delattre, 1906, 46, n° 33	Cartago	Dr. 2-4?	Tarraconensis	LAVR / IIII / L. H() +C	PTE	
Delattre, 1906, 47, n° 34	Cartago			LAVR / IIII / L. I() H() POM		
Delattre, 1906, 47, n° 32 (dudoso)	Cartago		Tarraconensis	L A	PTE	
Panella, 1970, 133	Ostia	Dr. 2-4	Tarraconensis: (Tchernia y Zevi, 1972, 36-37, n. 2)	ACET / XI? LAVR / ACET / L. A() G() Liou, 1998, 94, n. 12: propone L. P() G() para la última línea		
Liou, 1987, 112, fig. 33 = PN 2	Port-la-Nautique (Narbona)	Dr. 2-4	Tarraconensis	LAVR VET		
Liou, 1998, 94, fig. 5 = PN 33	Port-la-Nautique (Narbona)	Dr. 2-4	Tarraconensis	LAVR / NOC		
Liou, 1998, 94, fig. 6 = PN 34	Port-la-Nautique (Narbona)	Dr. 2-4	Tarraconensis	LAVR / () / L.P.G		
Liou, 1998, 94, n. 11	Pecio de Ile-Rousse (Córcega)	Dr. 2-4	Tarraconensis	LAVR / IIII / L. C() H()		
Revilla, 2000-2001, 213, fig. 3 (dudoso)	Cubelles (Barcelona)		Tarraconensis, pasta zona Lauro-Baix Llobregat	(lauro?) O / IIII		
Olesti y Carreras, 2013, 158, fig. 2	Zaragoza	Dr. 2-4	Tarraconensis, pasta zona Lauro-Besòs	AMI(neum) LAVR(onse) III P V?N?E	DLI Olesti y Carreras, 2013, n. 7	

FIGURA 40. Els exemplars de *tituli picti* de la zona de *Lauro* (Guàrdia, 2016).

àmfores Pascual 1 i Dressel 2-4 (Mas Manolo, carrer de Balmes) (Revilla, 1995a, p. 219-220), això voldria dir que totes les marques produïdes a Caldes serien de la DO *Lauro*. Així doncs, les marques de la DO *Lauro* de Caldes de Montbui serien:

MCN: Caldes (7 ex.), Son Oliver (1 ex.), Lac de Sampiret - Bordeus (1 ex.), Narbona (1 ex.), Lattes (1 ex.), Cotaina (1 ex.), Algeirons (1 ex.), Badalona (1 ex.), Guissona (1 ex.), Nijmegen (1 ex.).

CORIN: Caldes (6 ex.).

LDC: Caldes (1 ex.).

DO: Caldes (1 ex.).

I: Caldes (1 ex.).

LLQ: Caldes (2 ex.).

DM: Caldes (1 ex.).

MCSA: Caldes (1 ex.).

PTE: Caldes (25 ex.), Sant Quirze (1 ex.), Badalona (4 ex.), Sant Crist - Mataró (1 ex.), Can Corda - Sant Josep (1 ex.), Santa Pola (1 ex.), Thassos (1 ex.), Diano Marina (1 ex.), Òstia (1 ex.), Toscana (1 ex.), mercat de Testaccio (5 ex.), Cavallo 1 (7 ex.), L'Île-Rousse (1 ex.).

QVG: Caldes (3 ex.), Torre Vella d'en Lozano (1 ex.), plaça del Rei - Barcelona (1 ex.), Banquadrat-Mainz (1 ex.).

FIGURA 41. Marca PTE de Mas Manolo. Fotografia: Marta Tauleria - Museu Thermalia.

A uns dos quilòmetres de Caldes es troba Can Carerac, un indret poc conegut i delimitat amb producció d'àmfores Dressel 2-4 (Pascual, 1977, p. 52, núm. 43; Revilla, 1995a, p. 222), en el qual es va trobar una única marca:

?VSA: Can Carerac (1 ex.).

Als afores de Caldes també hi ha la terrisseria de Sant Miquel de Martres (Revilla, 1995a, p. 223-224), amb unes àmfores Pascual 1 i Dressel 2-4 que mostren una pasta ceràmica idèntica macros-

FIGURA 42. Àmfora del carrer de la Reconquista amb el *titulus* de *Lauro* i la marca DLI (Carreras *et al.*, 2016a).

còpicament a la dels tallers de Caldes, i a més comparteixen alguns segells com LLQ i I. Les marques documentades a la terrisseria de Sant Miquel de Martres són:

PATIC: Sant Miquel de Martres (1 ex.).

I: Sant Miquel de Martres (1 ex.).

LLQ: Sant Miquel de Martres (5 ex.).

SLL: Sant Miquel de Martres (12 ex.), Ruscino (1 ex.), Badalona (2 ex.), Cartago (1 ex.).

CMC/ANT: Sant Miquel de Martres (1 ex.).

P: Sant Miquel de Martres (3 ex.).

Molt a prop de Sant Miquel de Martres, a tan sols 300-500 metres, es troben les dues terrisseries de Santa Eulàlia de Ronçana (Can Vendrell i Can Cabot), amb unes pastes ceràmiques que macroscòpicament són molt similars a les de la riera de Caldes. De Can Vendrell (Revilla, 1995a, p. 225-226), que produeix Dressel 1B, Pascual 1 i Dressel 2-4, només tenim indicis de dos segells procedents de la terrisseria, un d'ells (QTE) en Dressel 1B tarraconense:

QTE: Can Vendrell (1 ex.).

C: Can Vendrell (1 ex.).

D'on sí que disposem de marques és de la terrisseria de Can Cabot (Revilla, 1995a, p. 227-229), que produeix Pascual 1 i Dressel 2-4, una de les quals (SLL) coincideix amb les de Sant Miquel de Martres. Les marques de Can Cabot són:

C: Can Cabot (20 ex.).

LCP: Can Cabot (4 ex.), L'Île-Rousse (1 ex.), mercat de Testaccio (1 ex.).

COR: Can Cabot (2 ex.), Hortis Torlonia - Roma (1 ex.), Anse de Montfort (1 ex.), Perusa (1 ex.).

LCORPR: Can Cabot (1 ex.).

IL: Can Cabot (1 ex.).

SLL: Can Cabot (9 ex.), Ruscino (1 ex.), Badalona (2 ex.), Cartago (1 ex.).

PSC: Can Cabot (7 ex.).

IT: Can Cabot (1 ex.), Oliva (1 ex.), Cartagena (1 ex.).

Finalment, la de Can Collet (Llinars del Vallès) (Revilla, 1995a, p. 230-231), que produeix Pascual 1 i Dressel 2-4, és una altra terrisseria assignada a la DO *Lauro*, si bé la pasta ceràmica de les àmfores no coincideix amb la de les de la riera de Caldes i Santa Eulàlia de Ronçana. Les marques de Can Collet són:

LA: Can Collet (2 ex.), Bibracte (1 ex.).

AN: Can Collet (5 ex.).

PRI: Can Collet (1 ex.).

ASB: Can Collet (1 ex.), mercat de Testaccio (1 ex.).

FI: Can Collet (1 ex.), Dramont B (1 ex.).

TB: Can Collet (1 ex.), Le Chatelet - Andance (1 ex.).

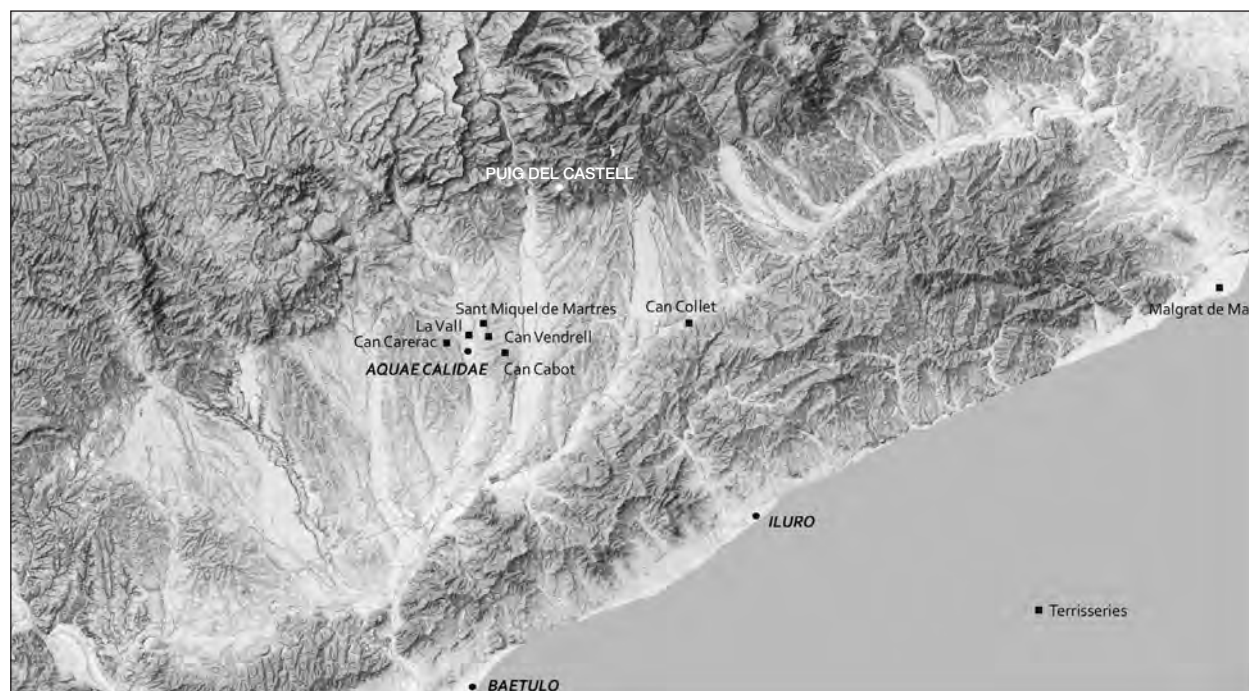

FIGURA 43. Ubicació de les possibles terrisseries de *Lauro*. Font: Elaboració pròpia.

V: Can Collet (1 ex.).

PHEIDI: Can Collet (1 ex.).

A partir de les marques, i sobretot de les pastes ceràmiques, es pot concloure que el territori de *Lauro* incorporava totes les terrisseries de la riera de Caldes de Montbui (terrisseries de Caldes, Can Carerac, la Vall i Sant Miquel de Martres), del riu Tenes (Can Cabot i Can Vendrell, de Santa Eulàlia de Ronçana) i del riu Mogent (Can Collet, de Llinars del Vallès). A aquest espai geogràficament coherent (figura 43) se li afegiria la terrisseria de Malgrat de Mar amb producció de Pascual 1 i Dressel 2-4, certament allunyada i que potser no pertanyia al territori de *Lauro* sinó que era una de les sortides a la costa de la seva producció de vi. De la terrisseria de Malgrat de Mar, a hores d'ara es coneixen, a més de la marca DLI, les marques DI, DO, RI, RL, RIV, RVS, LMO, ALP, AMET, PRIM i SELE (Jàrraga i Berni, 2014), si bé segurament encara s'ha de completar el treball.

Les terrisseries semblen trobar-se a prop dels centres productors de vi, allunyats de la costa, una pràctica que és també comuna a la Laietània a

partir del canvi d'era, coincidint amb la introducció de la Dressel 2-4 com a principal envàs de transport del vi de la província Tarraconense. Si bé totes les terrisseries tenen una producció anterior, identificada per les formes Pascual 1 i fins i tot Dressel 1B, la majoria de restes són de Dressel 2-4, segurament coincidint amb el moment de més expansió del seu vi, a partir d'època de Tiberi fins a finals del segle I o principis del segle II dC.

Malgrat que les terrisseries es troben a l'interior, estaven ben comunicades perquè es trobaven a prop de cursos fluvials que conflueixen en el riu *Baetulo* (Besòs) fins a arribar a la mateixa ciutat de *Baetulo*, on es devien embarcar les àmfores de *Lauro*. A hores d'ara s'ha documentat, a la ciutat de *Baetulo*, un nombre mínim de set marques procedents de les terrisseries de *Lauro*.

Una alternativa devia ser transportar les àmfores plenes a través de la xarxa viària romana, sobretot la via republicana que anava des d'Osona fins a *Iluro* (Mataró) travessant el coll de Parpers, i que està ben documentada pel mil·liari de

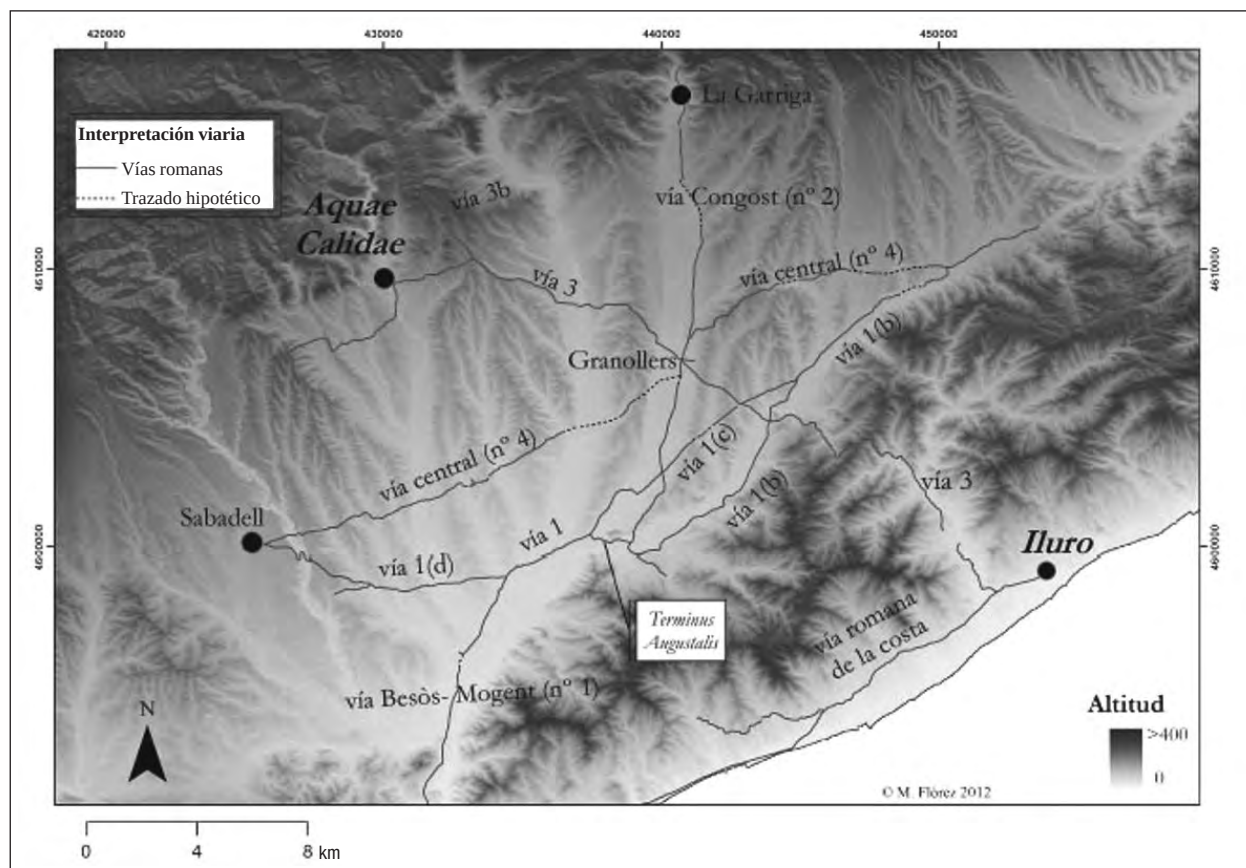

FIGURA 44. Principals vies de comunicació del Vallès Oriental (Flórez i Rodà, 2014, fig. 2).

Santa Eulàlia de Ronçana (a prop de les terrisseries de Can Cabot i Can Vendrell) (figura 43).

La troballa de l'àmfora Dressel 2-4 del carrer de la Reconquesta (Saragossa) amb el *titulus pictus* i la marca DLI obre noves possibilitats de delimitar el territori de *Lauro*. Si la terrisseria de la marca DLI es troba a Malgrat de Mar, a la desembocadura del riu Tordera, podria ser perfectament que la producció de vi de les vil·les de la vall de la Tordera es dirigís cap a Malgrat, on es devien omplir les àmfores locals. Tota aquesta regió és mal coneguda pel que fa a restes romanes, però es coneix l'existència de vil·les importants com la del Pla de Parets (Cardedeu) (Gallardo, 1938; Estrada, 1955; Sala *et al.*, 2015), amb restes d'una premsa vinària però sense terrisseria. Cal veure si aquesta zona de la vall de la Tordera es pot incloure dins de la denominació d'origen *Lauro*.

D'acord amb l'epigrafia de les terrisseries atribuïdes a *Lauro* (Caldes de Montbui, Sant Miquel de Martres, Can Cabot, Can Vendrell i Can Collet), la majoria de les marques datades per dere-

lictos són de mitjans del segle I dC. El cas més evident és la marca PTE de Caldes de Montbui, amb exemplars al derelict de Dianio Marina (ca. 50 dC), L'Île-Rousse (ca. 50 dC) i Cavallo 1 (40-60 dC), tots ells propers a l'estret de Bonifaci (Còrsega i Sardenya) (Aguilar, 2005). Un altre exemple és la marca FI, que es troba en el Dramont B, datat cap al 5 dC.

Gran part de les marques de les terrisseries de la DO *Lauro* no es poden assignar a una tipologia concreta, ja que són únicament pivots que podrien pertànyer tant a àmfores Pascual 1 com a Dressel 2-4. En els casos que es poden associar a llavis o nanses, predominen les marques sobre àmfores Dressel 2-4. Aquesta tipologia es troba a tallers de la Laietània ja entre el 15 i el 10 aC, però realment esdevenen predominants en època de Tiberi (14-37 dC). Aquestes datacions subaquàtiques i d'altres de terrestres confirmen que la producció del vi de *Lauro* es comercialitza sobretot a partir de mitjans del segle I dC i es dirigeix als consumidors de la ciutat de Roma (figura 45).

El mapa de troballes epigràfiques d'àmfores

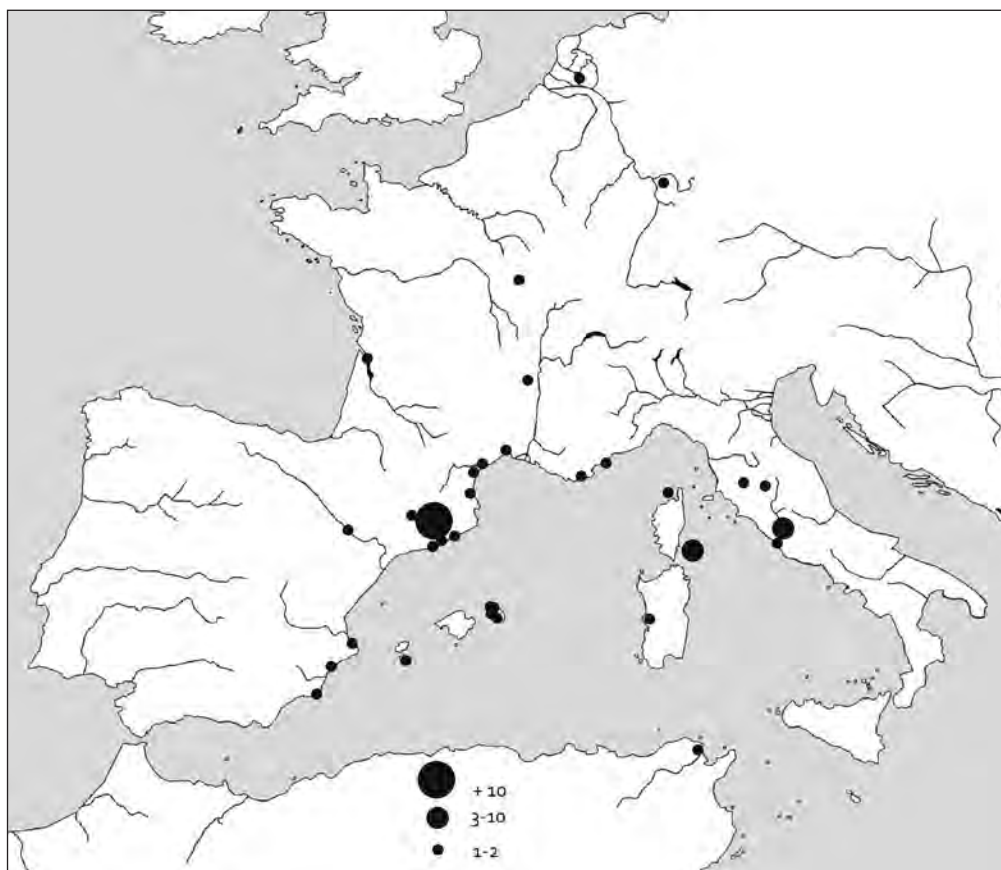

FIGURA 45. Distribució dels segells de la DO *Lauro*. Font: Elaboració pròpia.

de *Lauro* (figura 43) mostra clarament com *Baetulo* i *Iluro* eren les seves principals sortides al mar, juntament amb la terrisseria de Malgrat de Mar. Després les concentracions de les marques se situen a Roma i proximitats, i en la ruta marítima de les illes (Balears i estret de Bonifaci) en direcció cap a la mateixa Roma, mentre que un nombre menor de marques es troba distribuït al sud de la *Gallia* i al llevant peninsular. Els exemplars de Nijmegen o Mainz semblen excepcions d'aquesta distribució general.

5. CONCLUSIONS

Els arguments d'ordre de dispersió numismàtica i de producció amfòrica coincideixen a dibuixar una àrea per a la denominació d'origen de *Lauro* que es correspon, en bona mesura, amb el Vallès Oriental. Aquest treball ha permès matisar la distribució territorial proposada ja des dels anys seixanta, incloent especialment l'àrea de la riera de Caldes, tan rellevant pel que fa als forns amfòrics.

Malgrat tot, això no vol dir que tota la producció vinícola de *Lauro* s'envasés en àmfores produïdes estrictament en aquesta àrea (Miró, 1985). Aquest extrem explicaria la troballa dels

segells relacionables amb la zona de *Lauro*, produïts a Malgrat de Mar.

Els criteris numismàtics, tant de dispersió com de composició dels tresors, tanquen una àrea equiparable al Vallès Oriental, en la qual trobem el jaciment del Puig del Castell. Cal esmentar que el 76,5 % de totes les monedes amb procedència coneguda es troben en un radi de 30 km al voltant del Puig del Castell (Guàrdia, 2016).

I al centre d'aquest territori és on trobem, en època ibèrica, el seu nucli vertebrador, la ciutat de *Lauro*, que cal identificar versemblantment amb el jaciment del Puig del Castell de Samalús. Aquest gran jaciment, ocupat des de mitjan segle v aC, va viure un nou moment de reconstrucció i ocupació en la seva fase republicana, les característiques de la qual el fan especialment interessant per articular al seu voltant els inicis de la producció vitivinícola en aquesta àrea. Futurs treballs hauran d'anar orientats a copsar precisament aquells elements que van establir les bases del control territorial i els seus recursos.

A partir de mitjan segle I aC, quan el poblat es desocupa, el pes del centre del territori de *Lauro* es desdibuixa per donar protagonisme a la miríada de petits establiments productius que trobem implantats en aquest territori, veritables protagonistes del paper productiu vinícola de la DO *Lauro*.